

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет
Факультет соціальної педагогіки та психології

Ю. В. Железнякова

ДИТЯЧА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні вказівки до практичних занять і самостійної роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № від

Запоріжжя
2019

УДК: 378.046-021.64:159.922.7(083.13)

Ж51

Железнякова Ю.В. Дитяча психологія : методичні вказівки до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта». Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 64 с.

У методичних вказівках у систематизованому вигляді подано програмний матеріал дисципліни «Дитяча психологія». Викладено плани практичних занять із завданнями й методичні рекомендації до їх підготовки з відповідними списками джерел, завданнями для самостійної роботи та питаннями для самоконтролю; описано вимоги до індивідуального завдання; наведено тести для самоконтролю; вказано перелік теоретичних питань і практичних завдань до екзамену.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

Рецензент

Г.О. Горбань, д-р психол. наук, професор кафедри психології

Відповідальний за випуск

І.В. Козич, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності, голова науково-методичної ради факультету соціальної педагогіки та психології

ЗМІСТ

Вступ	4
Зміст практичних занять	6
Розділ 1. Загальні питання дитячої психології	6
Тема 1. Вступ до дитячої психології	6
Тема 2. Основні питання психічного розвитку дитини	8
Розділ 2. Немовляцтво	10
Тема 3. Особливості розвитку новонародженого	10
Тема 4. Психічний розвиток дитини від нуля до двох років	12
Розділ 3. Раннє дитинство	15
Тема 5. Психічний розвиток дитини від двох до шести років	15
Тема 6. Поведінкові особливості дитини дошкільного віку	17
Тема 7. Психологічна готовність до школи	19
Розділ 4. Середнє дитинство	22
Тема 8. Когнітивний розвиток молодшого шкільного віку	22
Тема 9. Афективна сфера молодшого шкільного віку	24
Тема 10. Мотиваційна сфера молодшого шкільного віку	26
Тема 11. Особливості Я-концепції молодшого шкільного віку	28
Тема 12. Поведінкові особливості молодшого шкільного віку	30
Тема 13. Особливості психодіагностики психічного розвитку дітей	32
Методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань	35
Тестові завдання для самоконтролю	38
Методичні рекомендації з підготовки до екзамену	50
Словник термінів до курсу	55
Рекомендована літератури	61

ВСТУП

Сучасна дитяча психологія має багато напрямів із своєю теоретико-концептуальною базою та методологічними принципами дослідження. Останніми роками у вітчизняній психології більше уваги почали приділяти методам розвитку і корекції психічних процесів та емоційно-вольової сфери особистості саме у дитячому віці.

Курс «Дитяча психологія» покликаний надати майбутнім фахівцям знання про факти і закономірності психічного розвитку дитини як члена суспільства від народження до вступу в школу, вікові періоди цього розвитку і причини переходу від одного періоду до іншого. Розв'язання теоретичних завдань дитячої психології розширює можливості практичного впровадження знань, що є умовою ефективної підготовки фахівця навчально-виховного середовища.

«Дитяча психологія» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації, зокрема: опанування системою знань про сутність і закономірності психічного розвитку дітей дошкільного віку, становлення їх діяльності, пізнавальної сфери та їх наступну інтеріоризацію, специфіку і вплив соціальної ситуації розвитку дитини на становлення її особистості, процеси і механізми соціалізації, вікові та індивідуальні аспекти найважливіших психічних новоутворень («я», «я сам», «ієрархія мотивів», «психологічна готовність до школи»), розвиток світогляду і особистості студентів, формування у них високого рівня професійної готовності і конкурентоспроможності у галузі освіти відповідно до вітчизняних та європейських стандартів.

Підвищення ефективності вивчення курсу дитячої психології забезпечено високою культуроємністю змісту, аналізом теоретичних і практичних підходів представників відомих психологічних шкіл та сучасного озвучення традиційних наукових проблем і ідей. Засвоєнню змісту навчальної дисципліни сприятиме проведення практичних занять та передбачене програмою виконання навчально-індивідуальних завдань, реферативних досліджень з актуальних проблем дитячої психології.

У процесі вивчення курсу у студентів закріплюється усвідомлення психологічних засад діяльності дитячого психолога. Важливим елементом курсу є ознайомлення з основними принципами і методами психологічного діагностування дітей дошкільного віку і вміння використовувати знання дитячої психології у взаємодії з дітьми.

За підсумками вивчення курсу студент повинен

знати:

- вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, індивідуальні відмінності в перебігу пізнавальних процесів учнів початкової школи;

- закономірності та теорію процесу навчального пізнання, сучасні навчальні технології;

- теоретичні основи та наукові підходи щодо розвитку дітей немовлячого віку, раннього та середнього дитячого віку (закономірності, принципи, умови, особливості);

- особливості становлення і розвитку різних видів діяльності у період дитинства;

- умови та особливості розвитку особистості дитини;

- психологічні особливості та умови інтелектуального розвитку дітей від народження до підліткового віку;

- структуру та вимоги до психологічної готовності дітей до школи;

- методи психологічної діагностики розвитку дитини;

уміти:

- застосовувати методики вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів учнів початкової школи та стратегії їх урахування в процесі навчання, розвитку й виховання учнів; складати психолого-педагогічну характеристику на учня та клас;

- проектувати процес навчання з предмета у вигляді календарно-тематичного планування для певного класу, теми;

- моделювати процес навчання учнів початкової школи певного предмета: розробляти проекти уроків та їхні фрагменти, методику роботи над окремими видами завдань; створювати методику підготовчої роботи, ознайомлення та формування уявлень і понять, вмінь та навичок учнів початкових класів;

- аналізувати показники психічного розвитку, визначати на цій основі рівень психічного розвитку, будувати спілкування і співробітництво з дитиною.

Повноцінному засвоєнню курсу сприятимуть і його зв'язки з дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки, зокрема: «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Педагогічна психологія», «Соціальна психологія», «Психологія дитячої творчості».

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

- здатність встановлювати та аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між факторами, умовами і змістом психічного розвитку дитини;

- уміння прогнозувати і проектувати розвиток дитини;

- здатність здійснювати діагностику розвитку дитини і використовувати знання дитячої психології у взаємодії з дітьми;

- уміння спостерігати за поведінкою і діяльністю дітей, вихователів, батьків, грамотно і об'єктивно відображати зміст здобутої інформації, пояснювати та узагальнювати її;

- готовність застосовувати теоретичні і практичні знання та навички у сфері дитячої психології.

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Розділ 1

Загальні питання дитячої психології

Тема 1. Вступ до дитячої психології

Питання для обговорення

1. Дитяча психологія як галузь психології.
2. Предмет дитячої психології. Мета та завдання дитячої психології.
3. Методи дитячої психології.

Основні поняття

Психологія, вікова психологія, дитяча психологія, спостереження, експеримент, анкетування, тестування, бесіда, комбінована назва, метонімія, гомеостаз, гомеорез, досвід, експеримент, метод.

Література

1. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
2. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
3. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич: Просвіт, 2014. 152 с.
4. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). Київ: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

5. Детский практический психолог: Программы и методические материалы: Учебное пособие / за ред. О. А. Шаграевой, С. А. Козловой. Москва : Академия, 2001. С. 69–74.
6. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 940 с.
7. Сватенкова, Т. І. Особливості роботи практичного психолога з дітьми молодшого шкільного віку в умовах тимчасової дитячої групи / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 6 (51). С. 264–270.

Методичні рекомендації

Відповідаючи на перше питання плану, подати загальну характеристику дитячої психології як важливої галуззі психології. Необхідно зазначити роль дитячої психології у діяльності вихователя дошкільного навчального закладу та вчителя початкової школи. Проаналізувати зв'язок дитячої психології з іншими науками і галузями психології.

Готуючись до відповіді на друге питання, детально зупинитися на предметі, меті та завданнях дитячої психології. Розглянути історію розвитку дитячої психології, проаналізував внесок як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

При підготовці до відповіді на третє запитання проаналізувати методологічні принципи вивчення психіки дитини. Виділити основні відмінності методологічних заходів у вивченні психіки дитини та дорослого. Диференціювати методи дослідження у дитячій психології на основні та допоміжні. Дати загальну характеристику психологічним методам, а саме: спостереження, експеримент, тестування, бесіда, аналіз продуктів діяльності, соціометричний метод.

Практичне завдання для виконання

1. Розкрити зміст питання:
 - історичний аналіз поняття «дитинства»;
 - сучасний зміст поняття «дитинства».
2. Написати твір на тему: «Для чого потрібні людині діти».
3. Сформулювати головні вимоги до проведення бесіди та анкетування, яких необхідно дотримуватися, щоб забезпечити об'єктивність і надійність результатів дослідження.

Питання для самоконтролю

1. У чому специфіка предмета дитячої психології?
2. Які відмінності дитячої психології від інших галузей психологічної науки?
3. Яка специфіка мети і теоретичних завдань дитячої психології?
4. Перерахуйте і охарактеризуйте основні методологічні принципи вивчення психіки дитини.
5. У чому полягають основні відмінності методологічних заходів у вивченні психіки дитини та дорослого?
6. Перерахуйте основні етапи розвитку дитячої психології як науки.
7. Дайте загальну характеристику психологічним методам дослідження.

Тема 2. Основні питання психічного розвитку дитини

Питання для обговорення

1. Зарубіжні теорії дитячого розвитку.
2. Проблеми дитячого розвитку у вітчизняній психології.
3. Закономірності дитячого розвитку. Психічні новоутворення як показник розвитку психіки.
4. Передумови і умови, які визначають розвиток. Взаємодія біологічних і соціальних факторів.

Основні поняття

Розвиток, психологічний розвиток, психічні новоутворення, вікові новоутворення, психіка, вік, провідна діяльність, криза, особистість, соціальна ситуація розвитку, соціально-психологічний розвиток, дозрівання.

Література

1. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
2. Вікова психологія: навчальний посібник / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 269 с.
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
4. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
5. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ : Ваклер, 2000. 320 с.
6. Хрестоматия по детской психологии. Учебн. пособие / за ред. Г. В. Бурменская. Москва : Ин-т практической психологии, 196. С. 20–27, 49–60.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Шаповаленко И. В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). Москва : Гардарики, 2005. 353 с.
2. Психология развития. / за ред. А. К. Болотовой, О. Н. Молчановой. Москва : ЧеРо, 2005. 524 с.
3. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры: избранные психол. труды. Воронеж : НПО «МОДЕК», 1996. 512 с.

Методичні рекомендації

Підготовка до висвітлення першого питання плану передбачає аналіз зарубіжних теорій. Варто звернути особливу увагу на періодичність розвитку дитини. Детально слід вивчити рушійні сили, чинники й умови психічного розвитку, роль біологічних і соціальних факторів у психічному розвитку дитини, основні концепції психічного розвитку дитини.

Даючи відповідь на друге питання, розкрити психічний розвиток як засвоєння суспільно-історичного досвіду (Л. Виготський), роль навчання і виховання у передаванні суспільного досвіду (О. Запорожець, С. Рубінштейн), спадкові особливості і вроджені властивості організму як передумови психічного розвитку дитини.

Відповідь на третє питання плану вимагає детально зупинитися на основних характеристиках стадії психічного розвитку. Подати загальну характеристику діяльності як детермінанти психічного розвитку дитини. Розглянути теорію поетапного формування розумових дій (П. Гальперін).

У ході відповіді на четверте запитання окреслити впливу соціальних умов життя на психічний розвиток та основні закономірності психічного розвитку. Визначити Видову специфіку біологічного в розвитку дитини. Охарактеризувати закон періодичності розвитку дитини. Висвітлити параметри розвитку та його розуміння в різних наукових концепціях

Практичне завдання для виконання

Проаналізувати сучасні наукові статті на тему за вибором:

- психологічне здоров'я дитини як складова здоров'я людини;
- емоційне здоров'я дитини.
- складові психологічного здоров'я дитини, та систематизувати їх у табличній формі.

№	Назва статті	Автор(и)	Рік видання	Головні висновки

Альтернативне завдання:

Законспектувати статтю Л.С. Виготського: «Людина і природа», розкрити своє бачення культурно-історичної теорії.

Питання для самоконтролю

1. Які характеристики провідної діяльності виділені А. Н. Леонтьєвим?
2. Що можна віднести до ознак розвитку?

3. Які види розвитку виділяють у віковій психології?
4. Яка різниця між психічним і психологічним розвитком?
5. Що говорить А.Н. Леонтьєв про народження особистості?
6. Що характерно для новоутворень психічного розвитку?
7. Які закони, що характеризують психічний розвиток, були відкриті Л.С. Виготським?
8. Які види детермінізму прийнято виділяти в психології?
9. Що таке «ідеальна форма» і яку роль вона відіграє у психічному і психологічному розвитку людини?
10. Які відмінності між зоною актуального розвитку і зоною найближчого розвитку?

Розділ 2

Немовляцтво

Тема 3. Особливості розвитку новонародженого

Питання для обговорення

1. Ситуація дозрівання і розвитку новонародженого.
2. Комплекс пожвавлення.
3. Надбання у психічному розвитку у період новонародженості.
4. Криза першого року життя.

Основні поняття

Комплекс пожвавлення, Я-концепція, потреба, статеві ідентичність, перцептивна діяльність, емоційні стани, поява надії, підкріплення, психосоціальний розвиток, криза першого року життя.

Література

1. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
2. Павелків Р. В. Вікова психологія. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
3. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія. Суми : Університетська книга, 2010. 330 с.
4. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
5. Валлон В. К. Психическое развитие ребенка. Москва : Просвещение, 1967. 196 с.

6. Возрастная психология: Хрестоматия / за ред. В. С. Мухиной, А. А.Хвостова, Москва : 1999. 624 с.
7. Обухова Л. Ф. Детская психология. Москва : Тривола, 1995. 360 с.
8. Общение детей в детском саду и семье / под. ред. Т. А. Репиной, Н. Б. Стеркиной. Москва : Педагогика, 1990. 150 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології: навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. 205 с.
2. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / под ред. И.И. Ильясова. Москва : МГУ, 1980. 292 с.
3. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Работы сов. психологов периода 1946-1980 гг. / под ред. И. И. Ильясова Москва : МГУ, 1981. 304 с.

Методичні рекомендації

Підготовка до висвітлення першого питання плану передбачає аналіз важливих елементів особливості розвитку новонародженого та його загальні характеристики. Окремо зазначити про ситуацію дозрівання і розвитку новонародженого. Звернути увагу на основні симптоми кризи новонародженості.

Даючи відповідь на друге питання, вказати на велике значення комплексу поживлення. Охарактеризувати вплив емоцій на фізіологічні процеси в організмі дитини. Окреслити причини виникнення відхилень емоційного розвитку дитини.

У третьому питанні зосередити увагу на надбаннях у психічному розвитку у період новонародженості. Проаналізувати рефлекс немовля (по Г. Крайгу). Розкрити такі аспекти, як набуття перших соціальних ознак на основі досвіду безпосередньо-емоційного спілкування з дорослим; закріплення специфічно людського біоритму нічного сну та періоду денної активності; початок формування перших соціальних потреб у пізнанні та спілкуванні; закладання основ формування людської поведінки (зорове й слухове зосередження на обличчі дорослого, перша соціальна емоція – посмішка).

Відповідь на четверте питання плану вимагає окреслення кризи першого року життя. Необхідно дати оцінку особливостям прояву ефектів і волі. Також потрібно зупинитися на встановленні нових стосунків з дитиною, надання їй певної самостійності (С. Божович). Охарактеризувати формування мовної структури (Л. Виготський) і предметних дій (дитина освоює довільні дії з предметами навколишнього світу – О. Леонтьєв). Визначити роль здатності діяти не лише під впливом безпосередньо сприйнятих об'єктів, а й афективно

заряджених образів і уявлень, що виникають у пам'яті, тобто «мотивуючих уявлень» (С. Божович).

Практичне завдання для виконання

При виконанні роботи розкрити такі питання:

- основні відмінності психіки людини й тварини;
- безпорадність дитини як показник її соціальності;
- видова специфіка біологічного в розвитку дитини.

Альтернативне завдання:

Написати реферат на тему: «Специфіка співвідношення біологічного та соціального в онтогенезі людини».

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте біологічну безпорадність новонародженого і його значення для розвитку.
2. У чому сутність кризи новонародженості?
3. У чому своєрідність соціальної ситуації психічного розвитку в дитячому віці?
4. Назвіть основні психологічні новоутворення дитячого періоду.
5. Що таке госпіталізм? Які його причини і форми прояву?
6. Що таке комплекс поживавлення.

Тема 4. Психічний розвиток дитини від нуля до двох років

Питання для обговорення

1. Розвиток відчуттів і сприйняття.
2. Розвиток мови.
3. Розвиток мислення.
4. Розвиток пам'яті.
5. Розвиток уваги.

Основні поняття

Пізнавальні психічні процеси, когнітивні процеси, модальність відчуттів, мовний слух, сприйняття, перцептивна діяльність, узагальнення, мимовільна увага, довільна увага.

Література

1. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 940 с.
2. Лешли Д. Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие и решать проблемы: пер. с англ.: кн. для воспитателя дет. сада. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.
3. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ : Ваклер, 2000. 320с.
4. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія : Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.
5. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Бочаріна Н. Особливості психологічної адаптації дітей раннього віку. URL: <http://ephseir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/8989898989>
2. Духовський О. Оцінка психоемоційного стану батьків немовлят з важкою черепно-мозковою травмою як основа системи медикопсихологічної підтримки у дитячій нейрохірургії. URL: <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/18244/1/20-23.pdf>
3. Маркова М. До проблеми медико-психологічного супроводу системи мати–дитина за різних умов вигодовування немовляти URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/pscp_2015_2_1-2_14.pdf

Методичні рекомендації

У першому питанні зосередити увагу на розвитку шкірної, смаковий, нюхової чутливості; розвитку слуху, зору. Ознайомитись зі шкалою Апгар для оцінки стану новонародженого. Позначити фізичну норму розвитку і те, як вона впливає на психічний розвиток. Описати рівні неспання немовляти. Окреслити рефлекси немовля: рефлекс дихання, рефлекс «пошуку грудей», смоктальний рефлекс, зіничний рефлекс, моргання, рефлекс Моро, хапальний рефлекс кисті, стопи, рефлекс Бабінського, рефлекс кроку (ходьби), плавальний рефлекс, шийно-тонічний рефлекс. Розкрити надбання у розвитку відчуттів і сприйняття у два роки. Розкрити тему предметного сприйняття через аналіз теорій Б. Теплова, Ж. Піаже (стадії розвитку структур взаємодії дитини перших двох років з неживими предметами та оточуючими людьми).

Окреслюючи друге питання необхідно проаналізувати період підготовки словесної мови та період початкового оволодіння мовою, а саме: стадію «слов-речень», стадію «двох-трьохсловних речень». Проаналізувати за місяцями

основні характеристики мови у перший рік життя. Охарактеризувати такий феномен як «Мовний вибух».

Підготовка до висвітлення третього питання плану передбачає аналіз концепції розвитку мислення Ж. Піаже, Л. Виготського та його критику концепції Ж. Піаже. Okремо зазначити етапи розвитку мислення. Описати відстрочену імітацію. Розкрити стадії сталості об'єктів в дитинстві і незріле уявлення про об'єкти.

Даючи відповідь на четверте питання, вказати навички запам'ятовування. Охарактеризувати зорову пам'ять немовлят. Додатково зупинитися на вимогах умовних рефлексів, як основи функціонування пам'яті. Виокремити особливості розвитку пам'яті дітей перших двох років.

Відповідь на п'яте питання плану вимагає окреслення основних видів уваги і особливостей прояву і розвитку цього психічного феномену у період від народження до двох років. Необхідно дати оцінку особливостям прояву мимовільної і довільної уваги.

Практичне завдання для виконання

1. Для виконання практичної роботи потрібно проаналізувати сучасні наукові роботи за темою «Причина синдрому раптової смерті немовляти»
2. Обрати прислів'я, що відображають культурні відмінності в установках по відношенню до дитинства і до виховання дітей.
3. Детально ознайомитись з експериментом «маленький Альберт» та надати власні висновки.

Питання для самоконтролю

1. Яка чутливість у немовлят розвинена найсильніше?
2. З якого місяці життя дитини з'являються елементи справжнього мовного спілкування?
3. Якого віку пам'ять дитини досягає рівня забезпечення подальшого зростання всіх психічних функцій?
4. Опишіть розвиток емпатії дитини першого і другого року життя. У чому різниця?
5. Чим небезпечна депривація потреб немовляти?
6. Що є початком формування мотиваційної активності дитини?

Розділ 3

Раннє дитинство

Тема 5. Психічний розвиток дитини від двох до шести років

Питання для обговорення

1. Особливості когнітивного розвитку.
2. Особливості розвитку афективної сфери.
3. Розвиток мотиваційної сфери.
4. Особливості Я-концепції.

✎ Основні поняття

Інтеріоризація, перцептивні дії, перцептивні еталони, довільна пам'ять, практичне узагальнення, неологізм, сенсомоторний інтелект, доопераційне мислення, довільна увага, пізнавальні емоції, креативність, афективність, індивідуалізм, естетичні, інтелектуальні, практичні почуття, домінуюча установка, атрибуція, експектація, Я-образ, фрагментація особистості, самоактуалізація.

Література

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
3. Вікова психологія: навчальний посібник / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 269 с.
4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
5. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Савченко М. В. До проблеми формування основ життєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2007. С. 185-191.
2. Обухова Л. Ф. Детская (возрастная) психология. Москва : Российское педагогическое агентство, 1996. 374 с.
3. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України «Актуальні проблеми психології». URL: <http://www.appsychology.org.ua/index.php/ua/>

Методичні рекомендації

Підготовка до висвітлення першого питання плану передбачає аналіз важливих елементів розвитку мови, а саме: практичне оволодіння мовою і усвідомлення мови, розвиток словника і граматичної будови мови. Звернути увагу на основні симптоми усвідомлення словесного складу мови. Також розкрити тему розвитку мислення в дошкільному віці. Проаналізувати теорії П. Гальперіна: п'ять етапів формування розумових дій; Ж. Піаже: чотири стадії розвитку розумових операцій. Охарактеризувати проблемні ситуації і їх вирішення у дошкільному віці. Зосередити увагу на амнезії дитинства та переходу від дитячої до дорослої форми організації пам'яті. Окреслити теорії і концепції, які розглядають феномен уваги (О. Ухтомський, П. Гальперін, Д. Узнадзе, І. Герберт і У. Гамільтон, Дж. Міля, Т. Рибо). Вказати умови розвитку уяви та співвідношення мимовільної та довільної уяви. Охарактеризувати чотири стадії процесу творчості Г. Уоллеса і теорії розв'язання творчих завдань Г.Альтшуллера. Виявити та проаналізувати нові теорії. Окреслюючи кожен теорію, вказати на їх переваги та недоліки. Проаналізувати роль мрій в життя дошкільника.

Даючи відповідь на друге питання, вказати на велике значення розвитку афективної сфери дошкільника у процесі його соціалізації. Розкрити сутність зв'язку емоцій з когнітивними процесами, поведінкою і особистістю. Проаналізувати розвиток емпатії, почуття гумору, розуміння емоцій, формування вищих почуттів. Окреслити специфіку емоційних порушень.

Відповідь на третє питання плану вимагає ознайомлення студентів із кризою трьох років: потреба у визнанні і повазі. Необхідно детально зупинитися на психологічних теоріях мотивації. Важливо приділити увагу агресії та мотиву агресивності дошкільного віку в межах типів агресивних дій за А. Бандура. Проаналізувати вплив батьків на формування мотивації досягнення. Окреслити гендерні особливості мотивації досягнення. Вказати на велике значення впливу гри на розвиток мотиваційної сфери.

У четвертому питанні зосередити увагу на ролі мови у формуванні і розвитку Я-концепції і значенні власного імені в Я-концепції дитини. Визначити основні фактори формування полові ідентичності Я-образу дитини. Згадати про прояв Я-образу і самооцінки в іграх. Розкрити взаємодію Я-образу та досвіду спілкування з: дорослими, однолітками. Важливо зупинитись на формуванні соціальних принципів и їх впливу на Я-обра дитини.

Практичне завдання для виконання

1. Ретельно продумати, які спостереження та експерименти можна провести для встановлення рівня розвитку пізнавальних процесів дітей дошкільного віку. Обґрунтуйте вибір експериментів. Доведіть їх більшу ефективність у порівнянні з іншими можливими експериментами.

2. Дослідити зміст сприймання дитиною дошкільного віку сімейних взаємин, ставлення дошкільника до кожного члена родини і виявити специфіку сприймання дитиною себе засобом проєктивного тестування методикою «Малюнок сім'ї» (статичний варіант).

За результатом аналізу сформулювати загальний висновок щодо благополучності сприймання дитиною себе, родини і сімейних взаємин.

Питання для самоконтролю

1. Які існують особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільників?
2. У чому полягає мимовільних і довільних психічних функцій?
3. Яку негативну форму має розвиток дитячої уваги в дошкільному віці?
4. Ознакою якого психічного явища є мовне коментування дитиною дошкільного віку власних дій, «розмова з самим собою»?
5. На тлі якого феномена протікає розвиток довільної пам'яті?
6. Розкрийте провідні потреби перед дошкільників та їх вплив на розвиток психіки.
7. Охарактеризуйте механізми впливу значимих дорослих на формування мотиваційної сфери і Я-образу.

Тема 6. Поведінкові особливості дитини дошкільного віку

Питання для обговорення

1. Розвиток схеми тіла. Розвиток соціальної поведінки.
2. Розвиток ігрової діяльності: склад групи, статус.
3. Розвиток самоконтролю. Засвоєння конвенціональних норм.

Предметна діяльність дитини, сюжетно-рольова гра, інтеріоризація, конвенціональна роль, наслідування в дошкільному віці, конвенційні норми, самоконтроль, схема тіла.

Література

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
4. Вікова психологія: навчальний посібник / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 269 с.
5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
6. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Выготский Л. С. Раннее детство : в 6 томах. Т.4. Москва : Педагогика, 1988. 433 с.
2. Психология человека от рождения до смерти. Психологический атлас человека / под ред. А. А. Реана. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. 561 с.
3. Родители и дети: Хрестоматия / под ред. Д. Я. Райгородского. Самара : 2003. 784 с.
4. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 360 с.

Методичні рекомендації

У першому запитанні детально зупинитися на особливості формування «схеми тіла» особистості у ранньому дитинстві – вказати вікові норми для трьох, чотирьох, п'яти та шести років розвитку. Аналізуючи розвиток соціальної поведінки важливо вказати на особливості прояву соціальних норм з дорослими і з однолітками. Зосередити увагу на спонукальних причинах діяльності дитини. Вказати на роль уваги і волі в діяльності.

У відповіді на друге зосередити увагу на чинниках визнання дитини серед однолітків у дошкільному віці. Вказати вплив різновікової групи на розвиток дитини, аналізуючи горизонтальні та вертикальні стосунки між дітьми.

Визначити вплив іграшки на психічний розвиток дитини. Визначити продуктивні види діяльності дитини, елементи праці та навчання у дошкільному віці. Також слід згадати про феномен дитячої закоханості.

Готуючись до третього питання, вивчити поняття «конвенційні норми», «самоконтроль», що є головним у розумінні даної теми. Визначити роль дорослого у формуванні внутрішнього цензора. Ознайомитися з роботою Л.Виготського «Людина і природа», розкрити своє бачення культурно-історичної теорії.

Практичне завдання для виконання

1. Простежити за однією і тією ж сюжетною грою дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку. Проаналізувати, що визначає статус дитини та склад групи.

2. Організувати заняття з малювання, ліплення або конструювання схеми свого тіла. Проаналізувати відмінності схеми тіла дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку.

Питання для самоконтролю

1. Що таке сюжет і зміст ігор дітей дошкільного віку? Як змінюється характер гри протягом дошкільного дитинства?

2. Яка специфіка реальних взаємин дітей в ситуації гри?

3. Змістом якого психічного новоутворення є фіксація дитиною свого зовнішнього вигляду формальної статевої приналежності?

4. Яка основна особливість навчальної діяльності дошкільника?

5. Яка специфіка трудової діяльності дошкільника?

6. Що дає для розвитку дітей дошкільного віку включення їх в навчальну і трудову діяльність?

Тема 7. Психологічна готовність дитини до школи

Питання для обговорення

1. Мотиваційна готовність дитини до школи.

2. Емоційно-вольова готовність дитини до школи.

3. Розумова готовність дитини до школи.

4. Соціально-психологічна готовність дитини до школи.

Психологічна готовність до школи, емоційна зрілість, особистість, домагання на визнання, мотиваційна розумова, соціально-психологічна готовність до школи.

Література

1. Вікова психологія : навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ. Академвидав, 2011. 376 с.
5. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ : Ваклер, 2000. 320 с.
7. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.
7. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Просвещение, 1999. 456 с.
2. Хохліна О. П. Психологічний зміст соціалізації дитини в освітньому закладі. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/39525>
3. Поліщук О. В., Коновальчук І. І. Формування комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. *Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні*. Використання педагогічних ідей ВО Сухомлинського в закладах дошкільної освіти: зб. наук. праць, 2018. С. 111-115.

Методичні рекомендації

У відповіді на перше запитання розкрити специфіку мотиваційної готовності дитини до школи. Проаналізувати и систематизувати основні помилки мотиваційної підготовки дошкільника. Розкрити вплив образу школи,

вчителів, учнів на формування пізнавальної активності дітей. Приділити увагу структурі мотиваційної готовності.

При відповіді на друге запитання дослідити емоційно-вольову готовність дитини до школи, а саме: основні показники емоційно-вольової готовності і поведінкові критерії. Звернути увагу на розвиток моральних мотивів дошкільника. Також важливо розкрити позитивні і негативні психологічні наслідки відвідування дитячого садка на розвиток емоційно-вольової діяльності дитини.

Підготовка до висвітлення третього питання плану передбачає аналіз когнітивної сфери дитини дошкільного віку. Приділити увагу характерним ознакам оволодіння мовлення дошкільника. Виділити основні риси уяви дошкільного віку і виокремити її негативні форми і наслідки. Розкрити загальні характеристики розвитку пам'яті, перцептивних дій, мислення, відчуттів у підготовці до навчального процесу.

У четвертому питанні зосередити увагу на соціальній ситуації розвитку дитини в дошкільному віці. Визначити форми спілкування дошкільнят з дорослими. Проаналізувати рівні соціальної взаємодії дошкільнят за М. Партен. Дослідити психологічні наслідки спілкування з ровесниками. Окреслити базові психічні суперечності дошкільного періоду та компоненти шкільної зрілості дитини.

Практичне завдання для виконання

1. Пояснити з психологічної точки зору, що забезпечує успіх трудової та навчальної діяльності дітей, або що є причиною відволікання дітей від мети діяльності.

2. Підготувати методичний матеріал для діагностування готовності дитини до школи.

3. Скласти пам'ятку для батьків щодо формування психологічної готовності дитини до школи.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає специфіка спілкування дітей раннього та дошкільного віку?

2. Який вплив має на становлення особистості дитини дошкільного віку ігрова, навчальна і трудова діяльність?

3. Яку роль відіграє внутрішнє мовлення у плануванні і регуляції поведінки дитини дошкільного віку?

4. У чому полягає розвиток вольової регуляції в молодшому шкільному віці?

5. Шкільна зрілість дошкільняти, її зміст, механізми формування діагностика.

Розділ 4

Середнє дитинство

Тема 8. Когнітивний розвиток молодшого шкільного віку

Питання для обговорення

1. Розвиток уваги.
2. Розвиток пам'яті.
3. Розвитку мислення.
4. Розвиток мовлення.

✍ Основні поняття

Транзитивність, серіація, консервація, стадія конкретних операцій, мнемічні процеси, абстрактно-логічне мислення, наочно-діюче мислення.

Література

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
4. Вікова психологія : навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
5. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ : Ваклер, 2000. 320 с.
6. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Возрастная и педагогическая психология / за ред. М. В. Гамезо и др. – Москва : Просвещение, 1984. 256 с.

2. Обухова Л. В. Концепция Жана Пиаже: за и против. Москва : Изд-во МГУ, 1981. 191 с.
3. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 940 с.

Методичні рекомендації

У ході відповіді на перше запитання окреслити норми розвитку уваги дитини молодшого шкільного віку, які стосуються довільної і мимовільної уваги, обсягу, стійкості, концентрації і переключення уваги.

Даючи відповідь на друге питання, вказати на основні процеси і механізми пам'яті молодшого школяра. Проаналізувати основні види запам'ятовування і забування. Розкрити сутність феномену помилкового впізнавання як форми забування. Звернути увагу на відмінності в продуктивності заучування.

Відповідь на третє питання плану вимагає окреслення специфіки розвитку мислення у дитини в віці від шести до одинадцяти років. В межах розкриття теми необхідно приділити увагу феномену консервації (експеримент Ж. Пиаже), консервації, серіації, транзитивності та розвитку логічного мислення. Також пропонується ознайомитися з роботою Л. Виготського «Мислення і мова».

Даючи відповідь на четверте питання, вказати на загальні характеристики мови (усної, письмової, активної, пасивної, кінетичної, розмовної, діалогової, монологічної), які притаманні дитині молодшого шкільного віку.

Практичне завдання для виконання

1. Проаналізувати порушення розвитку пізнавальних процесів за вибором:

- увага;
- пам'ять;
- мислення;
- мова;

та систематизувати їх у табличній формі.

№	Назва психічного процесу	Види порушень	Головні ознаки порушення розвитку

2. Провести порівняльний аналіз мислення дитини дошкільного і молодшого шкільного віку.

? *Питання для самоконтролю*

1. Охарактеризуйте взаємозв'язок шкільної зрілості дошкільняти та рівня адаптації першокласника до школи.
2. Які існують основні напрямки профілактики та корекції неухважності молодших школярів?
3. Що ви знаєте про індукцію та дедукцію?
4. У чому полягає концепція розвитку мислення Ж. Піаже?
5. У чому полягає розвиток уваги молодшого школяра?

Тема 9. Афективна сфера молодшого шкільного віку

Питання для обговорення

1. Розвиток емоцій дитини середнього дитинства.
2. Формування вищих почуттів. Розвиток соціальних емоцій.
3. Емоційні порушення. Страх.

✍ Основні поняття

Емоційна зрілість, фрустрація, афективна поведінка, емоційний стрес, почуття особисті, емоційний голод, емоційно-цінності і емоційно-оцінне ставлення, емоційна децентрація.

Література

1. Вікова психологія : навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
4. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
5. Максименко С.Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ : Ваклер, 2000. 320 с.
6. Карпенко Є.В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.

7. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
8. Психология человека от рождения до смерти. Психологический атлас человека / под ред. А. А. Реана. Санкт-Петербург: Прайм-ЕРОЗНАК, 2007. 651 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Просвещение, 1999. 456 с.
2. Возрастная психология / за ред. А.К. Белоусовой. Ростов н/Д : Феникс, 2012. 591 с.
3. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 940 с.
4. Изард К. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 464 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні детально зупинитися розвитку емоцій в процесі взаємовідносин з однолітками, з дорослими. Охарактеризувати вплив емоційної сфери молодшого школяра у навчальному процесі. Проаналізувати фактори, які зумовлюють формування позитивного і негативного емоційного ставлення до навчального процесу. Також важливим у розумінні першого питання є аналіз основних характеристик настрою, що в свою чергу допоможе більш детально розумітися у емоційних станах дітей молодшого шкільного віку.

У відповіді на друге питання плану зосередити увагу на розвитку почуття відповідальності, довіри, здатності до співпереживання. Проаналізувати розвиток почуття дружби з п'яти до одинадцяти років (дослідження Я. Колюминська), почуття сорому та гніву. Ознайомитись з теорією прихильності Дж. Боулбі, концепцією залежних и протизалежних відносин Б. Уайнхольд і Дж. Уайнхольд.

При відповіді на останнє запитання охарактеризувати вплив сім'ї на розвиток дитячої агресії. Окреслити гендерні відмінності у прояву агресії. Розкрити тему емоційно-разгальмованих дітей. Також звернути увагу на тему дитячих страхів та їх причин і наслідків. Охарактеризувати фактори, які сприяють розвитку надлишкової сором'язливості, вразливості, образливості, боязкості, тривожності. Проаналізувати основні порушення афективної сфери молодшого школяра.

Практичне завдання для виконання

1. Визначити, чи правильні такі твердження. Відповіді обґрунтувати:
 - за думкою Г. Сельє, будь-який стрес не обов'язково шкідливий;
 - негативні емоційні стани являються частіше тоді, коли суб'єкт не має достатньої інформації;
 - сила наших емоцій залежить від рівня бадьорості.
2. Розробити рекомендації батькам щодо запобігання розвитку агресивних станів дитини.

Питання для самоконтролю

1. Яким чином виявляється емоційна вразливість молодшого школяра?
2. До якого новоутворення молодших школярів відноситься позитивне ставлення до школи, відповідальність щодо результатів навчання?
3. Які фактори зумовлюють формування позитивного або негативного ставлення до навчального процесу?
4. Які основні функції емоцій?
5. Які основні емоційні порушення існують у молодшому шкільному віці?

Тема 10. Мотиваційна сфера молодшого шкільного віку

Питання для обговорення

1. Мотивація просоціальної поведінки.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Потреба в руховій активності.

Основні поняття

Мотиваційна установка, моральні інстанції, мотивація змістом, мотивація процесом, емпатія.

Література

1. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ : Кондор 2015. 469 с.
2. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія. Суми : Університетська книга, 2010. 330 с.

3. Савчин М. В. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2006. 360 с.
4. Вікова психологія : навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
5. Карпенко Є.В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.
6. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
7. Психологический атлас человека / под ред. А. А. Реана. Москва : АСТ, 2010. 561 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Га-мезо. Москва : Просвещение, 2004. 256 с.
2. Кулагина И. Ю. Возрастная психология. Москва : УРАО, 1999. 176 с.
3. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Просвещение, 1999. 456 с.
4. Майерс Д. Социальная психология. Санкт-Петербург : Питер, 1997. 688с.

Методичні рекомендації

У відповіді на перше питання акценти поставити на здатності дитини мотивувати свою поведінку моральними міркуваннями, альтруїстичними установками і почуттям обов'язку. Звернути увагу на ідею Е. Стауба відносно поділу понять просоціальної поведінки молодшого школяра і альтруїстично поведінки. Звернути увагу на формування почуття обов'язку як основного морального мотиву. Розумітися на темі моральних інстанцій Л. Божовича. Проаналізувати емпатію як основу для альтруїстичної поведінки (Д. Маєрс).

Готуючись до другого питання, розкрити змістовний аналіз досліджень присвячених проблемі мотивації навчання дітей молодшого шкільного віку. Розкрити тему пізнавальних мотивів. Зупинитись на законі Йоркса-Додсона. Розкрити структуру навчально-пізнавальних мотивів молодшого школяра. Окреслити соціальні мотиви: статусний, або позиційний, мотив «бути учнем», мотив високої відмітки, мотив прагнення до переваги і визнанням однолітками.

В окреме третє питання винесена тема потреби у руховій активності дитини молодшого шкільного віку. Проаналізувати норми розвитку рухової активності у молодшому шкільному віці. Розкрити тему впливу фізичної активності на учбову успішність.

Практичне завдання для виконання

1. Проаналізувати взаємозв'язок успішності у навчанні з заняттям спорту в окремо взятому класі. Інформацію подати у табличній формі. Прізвіща та ініціали дітей вказувати заборонено.
2. Проаналізувати відомі теорії мотивації (мінімум три) та надати ідеї як їх можна використовувати у навчальному процесі.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає механізм розвитку мотивації за О. Леонтьєвим?
2. В чому полягає сутність закону Йоркса-Додсона?
3. Яке значення має гра у формуванні мотиваційної сфери?
4. Які ви знаєте соціальні мотиви?
5. Що ви знаєте про норми розвитку рухової активності у молодшому шкільному віці?

Тема 11. Особливості Я-концепції молодшого шкільного віку

Питання для обговорення

1. Образ тіла і Я-концепція.
2. Розвиток самооцінки.
3. Порушення в розвитку самооцінки.

Основні поняття

Я-образ, Я-концепція, конгруентність, самовизначення, Я-реальне, Я-перспективне, адекватна самооцінка, позитивна Я-концепція, негативна самооцінка.

Література

1. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). Київ : Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
2. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ : Кондор 2015. 469 с.

3. Савчин М. В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
4. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
5. Психологический атлас человека / под ред. А.А. Реана. Москва : АСТ, 2010. 651 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Дьяченко О. М., Лаврентьева Т. В. Психическое развитие дошкольников. Москва: Педагогика, 1984. С. 3–26.
2. Соколова Е. Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности. Москва : МГУ, 1989. 210 с.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Просвещение, 1999. 456 с.

Методичні рекомендації

Перше питання спрямоване на вивчення поняття Я-концепція. Розкрити проблему розвитку уявлення дитини молодшого шкільного віку про саму себе. Виділити відмінності між Я-реальне і Я-перспективне. Проаналізувати взаємозв'язок між ставленням до дитини в школі і образом тіла та Я-концепцією. Звернути увагу на класичні дослідження Е. Кречмера і У.Шелдона відносно класифікації статури. Дати відповідь на питання: чи впливає тип статури на особливості особистості і поведінку молодшого школяра.

Готуючись до другого питання, звернути увагу на особливості прояву адекватної, негативної завищеної самооцінки. Розкрити структуру самооцінки та висвітлити взаємодію когнітивного і емоційного компонентів самооцінки. Проаналізувати рівні сформованості когнітивного компонента та рівні задоволеності собою. Зупинитися на взаємозв'язку самооцінки дитини і шкільною успішністю.

У відповіді на третє питання виокремити особливості прикордонної особистісної структури. Також окреслити особливості самооцінки дітей із груп соціального ризику. Зупинитися на дифузній самоідентичності та розколотій свідомості. Вказати загальні характеристики синдрому дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ). Проаналізувати можливості корекції самооцінки. В зарубіжній психології найбільш відома методика, яка спрямована на зміну Я-концепції, є центрована на людині психологія К. Роджерса. Тому важливо ознайомитись з головними умовами цієї концепції, які необхідні для особистісних змін.

Практичне завдання для виконання

1. Написати есе на тему: «Взаємозв'язок Я-концепції та квазіпотреби у молодшому шкільному віці».
2. Написати якомога більше положень, які підтверджують, що суспільство – джерело розвитку Я-образу.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягають умови розвитку заниженої самооцінки?
2. Як пов'язані між собою система шкільного навчання і самооцінка?
3. Яке значення має гра у формуванні Я-концепції молодшого школяра?
4. Які існують рівні сформованості когнітивного компоненту самооцінки?
5. Які порушення розвитку самооцінки вам відомі?

Тема 12. Поведінкові особливості молодшого шкільного віку

Питання для обговорення

1. Розвиток дитини як суб'єкта діяльності.
2. Розвиток фізичної активності і моторних навичок.
3. Розвиток соціальної поведінки.

Основні поняття

Конвенціональні норми, природна сепарація, навчальна діяльність, мобінг, булінг.

Література

1. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.
2. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 330 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Вікова психологія : навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 376 с.

5. Дьяченко О. М., Лаврентьева Т. В. Психическое развитие дошкольников. Москва : Педагогика, 1984. С. 3–26.
6. Психология человека от рождения до смерти. Психологический атлас человека / под ред. А.А. Реана. Санкт-Петербург : Прайм-ЕРОЗНАК, 2007. 561 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Паренс Г. Агрессия наших детей. Москва : Форум, 1997. 160 с.
2. Кулагина И. Ю. Возрастная психология. Москва : УРАО, 1999. 176 с.
3. Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников. Москва : Педагогика, 1984. 144 с.

Методичні рекомендації

У першому запитанні детально зупинитися на провідній діяльності молодшого школяра. В навчальній діяльності у школяра складаються уявлення про себе, самооцінку, формуються навички самоконтролю і саморегуляції, тому важливо розкрити взаємовплив вказаних психічних процесів. Звернути увагу на головне новоутворення (усвідомлення себе суб'єктом пізнання) у молодшому шкільному віці за Л. Виготським. Розкрити структуру учбової діяльності. Розкрити основний психологічний зміст передпідліткової кризи, яка полягає у рефлексивному повороті на себе – виникнення «орієнтування на себе», на власні якості і вміння які виступають як основна умова розв'язання різноманітних задач. Виокремити основні новоутворення особистості молодшого школяра: орієнтація на групу однолітків; формування особистісної рефлексії (здатності самостійно встановити межі своїх можливостей); формування усвідомленої і узагальненої самооцінки; усвідомлення і стриманість у прояві почуттів, формування вищих почуттів; усвідомлення вольових дій, формування вольових якостей.

У відповіді на друге зосередити увагу на гендерних відмінностях у фізичній активності і моторних навичках дітей. Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для розвитку фізичних здібностей (швидкісні і координаційні здібності, здатність тривало виконувати циклічні дії в режимах помірної і великої інтенсивності), тому важливо вивчити узагальнені дані темпу приросту активної і пасивної гнучкості молодших школярів (В.Ф. Ломейко, В. І. Лях та ін.) Також важливо знати обсяг добової рухової активності, а саме: рухова активність учнів молодших класів за Н. Лебедівої.

Готуючись до третього питання, розкрити проблему адаптації дитини до шкільного життя. Проаналізувати фігуру вчителя як самої авторитетної фігури для дитини молодшого шкільного віку. Приділити увагу статевим відмінностям та окреслити ознаки якими характеризуються склади груп, проведення ігор та розваг. Розкрити два типи труднощів, з якими зіштовхуються першокласники за

В. Давидовою: перший тип труднощів, пов'язаний з особливостями нового шкільного режиму (вчасно прокинутися, не пропускати заняття, сидіти спокійно на уроках, виконувати домашні завдання тощо); другий тип труднощів зумовлений характером взаємостосунків з учителем, однокласниками, з членами сім'ї. Зупинитись на таких поведінкових проявах, як мобінг і булінг.

Практичне завдання для виконання

1. Зробити порівняльний аналіз компонентів ігрової та навчальної діяльності.
2. Підібрати казки, які допомагають розвитку просоціальної поведінки молодшого школяра. Свій вибір кожної казки ретельно обґрунтувати.

Питання для самоконтролю

1. Що таке провідна діяльність?
2. Яка провідна діяльність у молодшому шкільному віці?
3. В чому полягає психологічний зміст передпідліткової кризи?
4. Які основні новоутворення притаманні середньому дитинству?
5. Який обсяг рухової активності учнів молодших класів?
6. Які існують основні проблеми адаптації до школи?

Тема 13. Особливості психодіагностики психічного розвитку дітей

Питання для обговорення

1. Дослідження психічних особливостей дітей раннього віку.
2. Дослідження психічних особливостей дітей дошкільного віку.
3. Дослідження психічних особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Основні поняття

Психодіагностограма, метод, методика, тест, бесіда, анкетування, психологічна діагностика, відкриті питання, закриті питання.

Література

1. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика. : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 608 с.

2. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 330 с.
3. Вікова психологія : навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
4. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
5. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
6. Вікова психологія: навчальний посібник / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 269 с.
7. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). Київ : Центр учбової літератури, 2010. 128 с.

Додаткові інформаційні матеріали до теми

1. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Га-мезо. Москва : Просвещение, 2004. 256 с.
2. Грановская Р. М. Элементы практической психологии. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1988. 560 с.
3. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.

Методичні рекомендації

Підготовка до висвітлення першого питання плану передбачає аналіз особливостей психодіагностики дітей раннього віку. Проаналізувати особливості психодіагностограма дітей даної вікової періодизації, враховуючи критерії відповідності станів і рефлексів дитини психофізіологічним параметрам. Розкрити підходи до діагностики розвитку дитини раннього віку, так як існують різні моделі психологічної діагностики, які розрізняються за способом і цілі отримання інформації про дитину, процедурі проведення діагностики, способу аналізу отриманих даних. Зупинитись на двох умовних категоріях діагностики: стандартизовані вимірювальні методи (тести) і "клінічні". Приділити увагу шкалі оцінки психічного розвитку від 1 до 3 років (15-36 місяців) (за методикою Манової-Томової).

Даючи відповідь на друге питання, вказати на існуючі психодіагностограма дітей раннього дошкільного віку, які містять виміри сприймання, моторики, мовлення, пізнавальної сфери. Також важливо вказати, що психодіагностограма готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі повинна будуватися з урахуванням психічних властивостей організму дитини 6-7 років (ступеня завершеності будови аналізаторів, сприймання, уваги, пам'яті, здатності до концентрації уваги, образного чи вербально-логічного мислення, рівня розвитку уяви, мовлення тощо).

Відповідь на третє питання плану вимагає аналізу особливостей анатомо-фізіологічного, психічного та особистісного розвитку молодших школярів; визначення рівня розвиненості практичного інтелекту особистості. У відповіді на питання плану важливо розуміти, що психодіагностика обстеження молодшого школяра передбачає: діагностику когнітивної сфери та особистісної сфери дитини. Відповідь доповнити інформацією щодо психологічних особливостей навчання та виховання дітей із затримкою психічного розвитку та психологічних особливостей навчання та виховання педагогічно занедбаних дітей.

Практичне завдання для виконання

1. Провести діагностику за методикою «палички і хрестики» для визначення рівня саморегуляції і стилю навчальної діяльності. Продіагностувати мінімум п'ять дітей старшого дошкільного віку. По кожному респонденту надати висновки.
2. Розробити пам'ятку складання психодіагностограми і психодіагностики учнів молодших класів для шкільного психолога.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця між психодіагностикою та психодіагностограмою?
2. Які специфічні методи вікової психології ви знаєте?
3. Чи можна розглядати психодіагностичну роботу як засіб психологічної допомоги? Чому?
4. У чому полягає особливість дослідження психічних особливостей готовності до шкільного навчання?
5. У чому полягає особливість дослідження психічних особливостей дітей молодшого шкільного віку.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Обов'язково виконувати всі завдання

Завдання 1

Есе: «Сучасні методи мотивації до навчання молодших школярів»

Есе – прозаїчне висловлювання невеликого об'єму і вільної композиції, що виражає індивідуальні враження і міркування з конкретного приводу або питання і свідомо не претендує на вичерпну відповідь.

1.1. Есе повинно мати чітку структуру. Це стосується як поділу тексту на вступ, основну частину та висновок, так і структури абзацу та речення. Зокрема, кожен абзац має розкривати лише одну тему, починатися із вступного речення і завершуватися підсумком. Речення не повинні бути ні надто короткими чи довгими.

1.2. Кожне есе повинне мати тезу (thesis statement) – чітко сформульовану і дискусійну основну думку, а кожна ідея та факт наведений у есе повинен відповідно обґрунтовувати цю тезу.

1.3. Розмір есе складає три сторінки. Не варто писати ні більше ні менше – відхилитися від рекомендацій допустимо лише на 10%.

1.4. Відповідність типу есе. Найпоширеніші типи есе – аргументативне, есе-порівняння, есе причини та наслідку та риторичний аналіз. Кожен підвид має свої особливості, нехтування якими робить есе провальним.

Завдання 2

Аналіз трьох вікових періодизацій дитячого психічного розвитку

2.1. Обрати мінімум трьох авторів вікових періодизацій.

2.2. Аналіз інформації повинен спиратися на навчальну літературу рекомендовану міністерством освіти України.

2.3. У табличній формі надати результати аналізу і синтезу інформації по кожному періоду.

Завдання 3

Аналіз трьох сучасних наукових публікацій з проблем дитячої психології

Науковий аналіз – спосіб пізнання об'єктивної дійсності. Спосіб являє собою певну послідовність дій, прийомів, операцій.

3.1. Обрати тему проблеми у загальному вигляді та визначити її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

3.2. Проаналізувати останні дослідження і публікацій (останні п'ять років), в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділити невирішені раніше частини загальної проблеми, котрій присвячується означений аналіз.

3.3. Надати висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Завдання 4

Психодіагностика

А. Підібрати психодіагностичний матеріал для визначення готовності до школи (парні номери за академічним журналом групи).

Б. Підібрати психодіагностичний матеріал для дітей молодшого шкільного віку (непарні номери за академічним журналом групи).

4.1. Описати загальні умови проведення психодіагностики обраного вікового періоду та єдиної просторової позиції психолога і дитини.

4.2. Вказати регламент інтелектуального навантаження, що забезпечується пропорційним співвідношенням інтелектуальних тестів у діагностичному комплексі (не більше трьох в одній процедурі обстеження з чергуванням вербального і невербального стимульного матеріалу).

4.3. Визначити регламент особистісно-емоційного навантаження, що забезпечується пропорційним співвідношенням проєктивних тестів у діагностичному комплексі (не більше трьох в одній процедурі з чергуванням асоціативних та експресивних реакцій дитини).

4.4. Звернути увагу на дублювання методик загальної діагностичної спрямованості, що забезпечується використанням різних методичних засобів для підтвердження результатів психодіагностики і може здійснюватись дублюванням діагностичних методів (спостереження, бесіди та ін.).

4.5. Підготувати варіативність процедури психодіагностичного обстеження, що забезпечується недирижуваними інструкціями і зміною структурних етапів обстеження, використанням різних рівнів психологічної допомоги при виконанні дитиною тестових завдань. Правило використовується у випадках ускладненої адаптації дитини до процедури психолого-педагогічного обстеження (страх перед психологом чи самою процедурою, яскраво виражені негативні феномени особистісно-емоційного розвитку - страхи, тривожність, невпевненість у собі, замкнутість та ін.).

Завдання 5

Розробити пам'ятку для психодіагностування дітей молодшого шкільного віку

Діти молодшого навчального віку до навчання в школі ще не готові повноцінно і їм складно засвоювати навчальні програми початкових класів. Часто дисгармонують їх фізичний і психологічний вік. Якщо такій дитині запропонувати доступний, але малоцікавий для неї психологічний тест, що потребуватиме вольових зусиль, довірливої уваги, пам'яті та уяви, вона може не впоратися із завданням не через відсутність інтелектуальних здібностей і задатків, а через недостатній рівень індивідуально-психологічного розвитку.

Якщо ці завдання запропонувати в ігровій формі, ймовірно, результати тестування виявляться кращими.

Це необхідно враховувати у психодіагностуванні дітей, що вступають до школи, першокласників, другокласників. Важливо урахувати особливості цього віку і розробити таку пам'ятку, виконання якої мінімізує помилки при психодіагностиці.

Зверніть увагу:

Вимоги до оформлення тексту

Текст друкувати через міжрядковий інтервал 1,5 (полуторний), шрифт – Times New Roman, розмір – 14. Береги сторінки встановити таких розмірів: лівий –25 мм, правий –15 мм, верхній –20 мм, нижній –20 мм.

Заголовки структурних розділів індивідуальної (творчої) роботи оформити великими жирними літерами і відцентрувати щодо тексту. Заголовки підрозділів друкувати маленьким літерами (крім першої великої) з абзацного виступу, вирівняти за шириною, виділити жирним шрифтом. Між ними й основним текстом роботи зробити один відступ. Крапку в кінці заголовків не ставити. Через пробіл після підрозділу починати друкувати текст.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дитяча психологія вивчає:

- а) зміст і форми навчання дітей;
- б) особливості розвитку зору і слуху у дитини;
- в) закономірності психічного розвитку дитини на різних етапах її формування.

2. Онтогенез – це:

- а) розвиток живих істот у процесі індивідуального життя;
- б) глибока психічна і фізична відсталість, яка виникає в перші роки життя дитини внаслідок дефіциту виховання;
- в) процес накопичення кількісних та якісних прогресивних змін психіки, що зумовлюють формування особистості.

3. Основоположником дитячої психології є:

- а) Г.С.Костюк;
- б) В.Прейср;
- в) К.Д.Ушинський.

4. Специфіка вивчення дитини в психології полягає в тому, що досліджують:

- а) психічні процеси і якості окремо взяті;
- б) закони виникнення і становлення психічних процесів та якостей;
- в) вивчення психічного змісту кожного вікового періоду;
- г) вивчення дитини як члена суспільства.

5. Методи дитячої психології – це:

- а) цілеспрямоване обстеження дітей;
- б) цілеспрямоване вивчення психічного розвитку;
- в) способи виявлення фактів, що характеризують психічний розвиток дитини;
- г) спеціальна фіксація поведінки дітей.

6. Розвиток – це:

- а) процес закономірних змін, які зумовлюють виникнення кількісних, якісних і структурних перетворень психіки та поведінки людини;
- б) становлення людини як соціальної істоти, що здійснюється в процесі життєдіяльності;
- в) процес цілеспрямованого формування людської особистості в навчанні та вихованні;

г) кількісні та якісні зміни в організмі, які відбуваються під впливом середовища.

7. Виберіть рядок, де перелічені основні закономірності динаміки психічного розвитку.

а) гетерохронність, асинхронність, домінантність, комунікабельність, сензитивні періоди;

б) гетерохронність, асинхронність, зміна детермінант розвитку, сензитивні періоди, стадіальність;

в) гетерохронність, асинхронність, ампліфікація, ідентифікація, стадіальність, детермінованість.

8. Передумовами психічного розвитку є:

а) спадкові особливості організму;

б) вроджені властивості організму;

в) спадкові особливості та вроджені властивості організму;

г) особливості центральної нервової системи.

9. Основними властивостями розвитку є:

а) незворотність, спрямованість, структурність;

б) незворотність, спрямованість, закономірність;

в) спрямованість, закономірність, обумовленість;

г) незворотність, активність, закономірність.

10. Яку діяльність називають провідною?

а) найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;

б) діяльність, у зв'язку з якою відбуваються найголовніші зміни у психіці дитини;

в) діяльність яка посідає найбільше місце в житті дитини.

11. Рушійними силами психічного розвитку є:

а) суперечності, які виникають у процесі психічного розвитку;

б) нові потреби та інтереси;

в) оволодіння новими видами діяльності;

г) суперечності, які виникають у процесі психічного розвитку і ведуть до появи нових потреб та інтересів і оволодіння новими видами діяльності.

12. Вік – це:

а) певний проміжок життєвого шляху дитини;

б) період розвитку, який характеризується певними віковими особливостями;

в) певна епоха, цикл або рівень розвитку, в якому загальні

закони розвитку знаходять нове вираження:

г) якісно своєрідний період фізичного та психічного розвитку, що характеризується особливостями сукупності яких визначає неповторність структури особистості людини на певному етапі розвитку.

13. Кризи розвитку – це:

- а) перехід від одного вікового періоду до іншого;
- б) періоди відносно повільних поступових змін;
- в) стрибкоподібні переходи від одного вікового періоду до іншого;
- г) періоди в житті людини, коли протягом відносно короткого часу виявляються різкі і суттєві психологічні зрушення і зміни особистості.

14. Сензитивні періоди розвитку — це:

- а) проміжки життєвого шляху дитини;
- б) періоди стабільного розвитку;
- в) періоди фізичного та психічного розвитку;
- г) найбільш сприятливі періоди для розвитку психіки дитини.

15. Період новонародженості характеризується:

- а) зрілістю центральної нервової системи;
- б) достатнім розвитком органів і систем;
- в) недостатнім розвитком органів і захисних пристосувань;
- г) високою пристосованістю до змін умов навколишнього середовища.

16. У новонародженої дитини найбільш розвинена:

- а) смакова чутливість;
- б) дотикова чутливість;
- в) нюхова чутливість;
- г) слухова чутливість.

17. Основна умова розвитку рецепторів новонародженої дитини:

- а) догляд за дитиною;
- б) чіткий режим життя і догляд за дитиною;
- в) отримання зовнішніх вражень;
- г) нормальний фізичний розвиток дитини.

18. Ознакою кризи новонародженості є:

- а) втрата дитиною ваги у перші дні після народження;
- б) виникнення характерних захворювань;

- в) виникнення змін у діяльності систем, органів 1 організму загалом;
- г) крик дитини.

19. Критерієм для визначення вікової межі періоду новонародженості (за Л. Виготським) є:

- а) фізичний розвиток;
- б) розвиток рецепторного апарату;
- в) наявність безумовних рефлексів;
- г) рівень соціального розвитку людини.

20. Комплекс пожвавлення – це:

- а) зосередження дитини на чомусь;
- б) система позитивних емоційно-рухових реакцій дитини;
- в) вимова тихих звуків;
- г) рухи ручками і ніжками.

21. Провідною діяльністю в немовлячому віці є:

- а) емоційне спілкування;
- б) предметна діяльність;
- в) ігрова діяльність;
- г) зображувальна діяльність.

22. Найважливіше досягнення в розвитку мовлення немовляти:

- а) розуміння мовлення дорослого;
- б) засвоєння активного мовлення;
- в) розуміння назви предмета;
- г) засвоєння звукової сторони мови.

23. Основними новоутвореннями кризи першого року життя є:

- а) виникнення автономного мовлення;
- б) зародження самосвідомості;
- в) формування структури мовної та предметної дії;
- г) оволодіння прямоходінням.

24. Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві розкривається в стосунках:

- а) дитина – предмет – дорослий;
- б) дитина – предмет – дитина;
- в) дитина – дорослий – дитина.

25. Найважливіші досягнення раннього віку:

- а) оволодіння прямоходінням, оволодіння мовленням, емоційне

спілкування;

б) оволодіння прямоходінням, оволодіння мовленням, маніпуляції з предметами;

в) оволодіння прямоходінням, розвиток предметної діяльності, оволодіння мовленням;

г) оволодіння прямоходінням, оволодіння мовленням, гра.

26. Предметна діяльність – це:

а) провідний вид діяльності в ранньому дитинстві;

б) провідний вид діяльності протягом дошкільного дитинства;

в) практичний вид діяльності;

г) вид діяльності з певними знаряддями.

27. У чому полягає сутність автономного мовлення:

а) мовлення подібне до мовлення дорослого;

б) дитина вживає такі слова, якими дорослі не користуються;

в) дитина спотворює у своєму мовленні справжні слова;

г) передається із покоління в покоління.

28. Мислення дітей раннього віку переважно є:

а) образним і словесним;

б) образним;

в) наочно-дійовим;

г) наочно-дійовим і образним.

29. Увага дитини раннього віку:

а) досить стійка;

б) довгочасна;

в) має мимовільний характер;

г) відзначається рухливістю.

30. Своєрідною вершиною психічного розвитку дітей третього року життя є:

а) поява свідомого виявлення себе, свого Я;

б) розуміння того, що собою являє дитина;

в) розвиток самостійності;

г) виникнення самооцінки.

31. Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:

а) гра;

б) навчання;

в) спілкування з однолітками;

г) спілкування з дорослими.

32. Основною особливістю навчальної діяльності дошкільників є:

- а) отримання зовнішнього результату;
- б) формування пізнавальної активності;
- в) формування психологічної готовності до школи;
- г) засвоєння нових знань, умінь і навичок.

33. Зазначте правильну характеристику навчальної діяльності старших дошкільників:

- а) діти сприймають вказівки, здійснюють самоконтроль, серйозно ставляться до навчання;
- б) ознаки навчальної діяльності ще не стійкі;
- в) діти уважно слухають указівки;
- г) діти свідомо сприймають указівки, керуються ними в роботі, їх самооцінка переважно об'єктивна.

34. Особливістю трудової діяльності дітей дошкільного віку є:

- а) зв'язок із грою;
- б) наявність суспільно значущого результату;
- в) індивідуальний характер;
- г) колективний характер.

35. Визначте послідовність ознайомлення дітей із працею дорослих:

- а) формування уявлень про людину праці, її ставлення до праці;
- б) накопичення фактів про процес праці, її результати та значущість;
- в) формування уявлень про колективний характер трудової діяльності.

36. Основною психологічною передумовою трудової діяльності є:

- а) позитивне ставлення до трудової діяльності людей;
- б) засвоєння певних трудових операцій;
- в) формування уявлень про працю дорослих;
- г) засвоєння мотивів трудової діяльності.

37. Укажіть рядок, у якому подано характеристику трудової діяльності дітей молодшого дошкільного віку:

- а) має наслідувальний характер; пов'язана з ігровою діяльністю; цікавить результат діяльності;
- б) має наслідувальний характер; пов'язана з ігровою діяльністю; цікавить процес діяльності;
- в) має творчий характер; пов'язана з ігровою діяльністю; цікавить процес діяльності;

г) має продуктивний характер; пов'язана з навчальною діяльністю; цікавить результат діяльності.

38. Укажіть рядок, у якому подано характеристику трудової діяльності дітей середнього дошкільного віку:

- а) дитина починає відрізняти працю від гри; інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату; створення задуму наступних дій починає передувати їх реальному виконанню;
- б) дитина починає відрізняти працю від гри; інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату; формування задуму в процесі виконання;
- в) інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату; створення задуму наступних дій починає передувати їх реальному виконанню; має творчий характер;
- г) дитина починає відрізняти працю від інших видів діяльності; інтерес до результатів праці має творчий характер.

39. Укажіть рядок, у якому подано характеристику трудової діяльності дітей старшого дошкільного віку:

- а) пов'язана з ігровою діяльністю; інтерес до результату; формуються суспільні мотиви праці;
- б) пов'язана з ігровою діяльністю; інтерес до процесу діяльності; самостійність у виконанні трудових завдань;
- в) самостійний вид діяльності; інтерес до результату; планування діяльності;
- г) продуктивний вид діяльності; інтерес до процесу діяльності; творчість у виконанні трудових завдань.

40. Найважливішим змістом виховання немовляти виступає:

- а) засвоєння ним соціально зумовленого режиму дня;
- б) формування внутрішньої складової мотивації побутової діяльності;
- в) розвиток спостережливості, міцності пам'яті.

41. Сензитивним віком щодо вироблення навичок самообслуговування є:

- а) дошкільний вік;
- б) ранній вік;
- в) немовлячий вік.

42. Щоб перейти від гри до заняття дитині потрібна така властивість уваги:

- а) стійкість;

- б) розподіл;
- в) переключення;
- г) спрямованість і зосередженість.

43. Мимовільна увага – це:

- а) вид уваги, який виникає незалежно від свідомого наміру людини і полягає в невимушеному її зосередженні на певному реальному або ідеальному об'єкті;
- б) вид уваги, який виникає внаслідок свідомо поставленої мети і вимагає певних волевих зусиль;
- в) вид уваги, яка виникає після того, як свідоме зосередження на певному об'єкті переходить у невимушене.

44. Важливим новоутворенням у розвитку уваги дошкільника є:

- а) виникнення довільної уваги;
- б) виникнення після довільної уваги;
- в) розвиток мимовільної уваги;
- г) розвиток після довільної уваги.

45. На яких заняттях найнижча стійкість уваги дошкільників:

- а) на музичних;
- б) на заняттях із малювання, ліплення, конструювання;
- в) на заняттях із математики; на заняттях, де вивчають вірш чи складають творчі розповіді;
- г) на заняттях із фізичної культури?

46. Універсальний засіб організації уваги:

- а) вказівний жест;
- б) мовлення;
- в) групування дидактичного матеріалу;
- г) планування своїх дій уголос.

47. Планувальна функція мовлення виникає:

- а) у 2-3 роки;
- б) у 3-4 роки;
- в) у 4-5 років.

48. Основний зміст сенсорного виховання в дошкільному закладі полягає в:

- а) ознайомленні дітей із сенсорними еталонами;
- б) навчанні способів обстеження предметів;
- в) навчанні дітей розрізненню форм, кольорів предметів;

г) ознайомленні дітей із сенсорними еталонами та навчанні їх способів обстеження предметів.

49. Провідну роль у розвитку уявлень про просторові відношення між предметами і вміння їх визначати відіграє:

- а) засвоєння словесних позначень, які допомагають дитині виокремити і фіксувати кожний вид відношень;
- б) ознайомлення дітей із просторовим розміщенням предметів;
- в) ознайомлення дітей із формою та величиною навколишніх об'єктів;
- г) ознайомлення дітей із властивостями предметів.

50. Дітям якого віку однаково дається запам'ятовування як наочного так і словесно-логічного матеріалу:

- а) раннього віку;
- б) молодшого дошкільного віку;
- в) середнього дошкільного віку;
- г) старшого дошкільного віку.

51. Укажіть рядок, у якому подані всі ознаки уяви молодшого дошкільника:

- а) відтворювальна, мимовільна, яскрава, залежить від зовнішньої дії;
- б) творча, жвава, мимовільна, залежить від зовнішніх дій;
- в) відтворювальна, яскрава, довільна, залежить від зовнішніх дій;
- г) відтворювальна, жвава, довільна, залежить від зовнішніх дій.

52. Виберіть рядок, в якому висвітлено поняття «Я-концепції»:

- а) узагальнене уявлення індивіда про себе, система установок стосовно власної особистості, що ґрунтується на усвідомленні і оцінюванні своїх фізичних, характерологічних інтелектуальних та інших властивостей;
- б) компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як індивід оцінює свої досягнення і невдачі, якості і можливості;
- в) відносно стійка, більш або менш усвідомлена система уявлень про себе.

53. У дітей молодшого дошкільного віку переважає:

- а) занижена самооцінка;
- б) завищена самооцінка;
- в) адекватна самооцінка.

54. Укажіть, що є найважливішим новоутворенням у розвитку мотиваційної сфери дошкільника:

- а) підпорядкування, ієрархія мотивів;
- б) розвиток моральних мотивів;
- в) виникнення пізнавальних мотивів;
- г) поява змагальних мотивів.

55. Тип вищої нервової діяльності визначає:

- а) зміст діяльності;
- б) зміст поведінки;
- в) індивідуальну своєрідність дитини;
- г) динаміку поведінки, її психічної діяльності.

56. Основні компоненти психологічної готовності дитини до школи:

- а) вольова, розумова; мотиваційна;
- б) розумова, емоційна, вольова;
- в) моральна, трудова, фізична, естетична;
- г) розумова, мотиваційна, емоційно-вольова;

57. Компоненти розумової готовності дитини до школи:

- а) правильні уявлення про школу, певний рівень розвитку пізнавальної активності;
- б) пізнавальна активність, певний обсяг знань про навколишній світ;
- в) певний обсяг знань про навколишній світ, деякі спеціальні знання та навички, певний рівень розвитку пізнавальної діяльності;
- г) певний рівень пізнавальної діяльності, вольової поведінки.

58. Словник 6-річної дитини становить:

- а) 1000 – 2000 слів;
- б) 2000 – 3000 слів;
- в) 3000 – 4000 слів;
- г) 3000 – 5000 слів.

59. Остаточне формування всіх органів та систем плода, підготовка дитини до народження та самостійного життя – це зміст якої фази пренатального розвитку:

- а) фетальної;
- б) ембріональної;
- в) постнатальної;
- г) гермінальної.

60. Встановлення підтримуючого контакту батьків із новонародженою дитиною для подолання у неї почуття самотності та занедбаності – це суть якого поняття:

- а) комплексу поживлення;
- б) імпринтингу;
- в) бондінгу;
- г) сиблінгу.

61. Що таке внутрішній план дій як психічне новоутворення молодшого шкільного віку:

- а) попереднє мислене планування подальших розумових дій;
- б) сумлінне виконання вказівок вчителя;
- в) зосередження школяра на учбовому завданні;
- г) свідоме управління та регуляція дитиною власної психічної та поведінкової активності.

62. Спроможність цілеспрямовано докладати вольові зусилля для організації розумової діяльності – це сутність якого новоутворення психіки молодших школярів:

- а) зосередженості;
- б) осмисленості;
- в) мимовільності;
- г) довільності.

63. Яка особливість пізнавальної сфери формується в молодшому шкільному віці:

- а) спостережливість;
- б) довготривалість;
- в) абстрактність;
- г) довільність.

64. Якою особливістю психіки молодших школярів зумовлена необхідність використання вчителем початкової школи великої кількості наочності:

- а) переважанню наочно-образного мислення;
- б) пізнавальною активністю дітей;
- в) недостатнім розвитком уваги молодших школярів;
- г) нестійкою навчальною мотивацією.

65. Оберіть найтипівішу ознаку проблеми початкової шкільної дезадаптації дитини:

- а) суперечки з вчителем;
- б) погіршення успішності;

- в) конфлікти з однокласниками;
- г) хронічне небажання дитини ходити до школи.

66. Яким чином виявляється емоційна вразливість молодших школярів?

- а) схильністю до пригніченого настрою, сльозливістю;
- б) чутливістю до оцінки їх значимими дорослими;
- в) частими перепадами настрою, примхливістю;
- г) здатністю до співчуття, співпереживання.

67. Позитивне ставлення до школи, відповідальність щодо результатів учіння – це вияви якого психічного новоутворення молодших школярів:

- а) рефлексії;
- б) внутрішньої позиції школяра;
- в) довільності пізнавальної сфери;
- г) самоконтролю.

68. Чи можуть сімейні негаразди вплинути на успішність навчання молодшого школяра:

- а) ні, оскільки школа та сім'я – це різні сфери життя дитини;
- б) тільки у випадку вразливості дитини;
- в) якщо вчитель не зацікавить дитину навчальними завданнями;
- г) пригнічений настрій дитини через родинні проблеми заважає її повноцінному навчанню.

69. Яка позитивна якість сприймання формується в молодшому шкільному віці?

- а) поверхневість;
- б) спостережливість;
- в) тривалість;
- г) синкретизм.

70. До якого соціометричного статусу потрапляють діти молодшого шкільного віку, що виявляють агресивність, задержкуватість, грубість, зухвалість чи зазнайство?

- а) «прийнятих»;
- б) «дітей, які уникають у спілкуванні»;
- в) «дітей, яким надають перевагу у спілкуванні»;
- г) «ізолюваних».

Критерії оцінювання

Тестові завдання оцінюються за номінальною шкалою (1 бал за правильний відповідь, 0 балів за неправильну відповідь). За такою шкалою оцінюється все завдання цілком.

Підсумкова оцінка по тесту формується шляхом підсумовування набраних балів і віднесення їх до загальної кількості питань в завданні.

Помноживши отримане значення на 100%, можна привести підсумкову оцінку до традиційної наступним чином:

«2 (незадовільно)» - менше 50%

«3 (задовільно)» - 50% - 70%

«4 (добре)» - 70% - 90%

«5 (відмінно)» - 90% - 100%.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Підсумковий контроль з курсу «Дитяча психологія» здійснюється у формі екзамену. Контрольний захід передбачає відповідь на 2 теоретичні питання та 1 практичне завдання рівного ступеня складності. При складанні білетів ураховано зміст і специфіку навчального курсу «Психологія дитяча», що дає можливість перевірити рівень теоретичних знань студентів з дитячої психології, оцінити їх ерудицію, самостійність, визначити якість знань з предмета, уміння вирішувати практичні психолого-педагогічні ситуації. Зміст екзаменаційних білетів відповідає програмі курсу «Психологія дитяча».

Теоретичний масив знань повинен бути продемонстрованим під час відповідей на запитання, що подані в теоретичній частині білета на екзамен.

1. Дитяча психологія як наука. Основні завдання сучасної дитячої психології.
2. Природничо-наукові передумови виникнення дитячої психології як самостійної галузі знань.
3. Взаємозв'язок дитячої психології з іншими науками.
4. Принципи вивчення психіки дитини.
5. Методи дитячої психології.
6. Експеримент як основний метод дитячої психології.
7. Вікова періодизація та критерії її визначення.
8. Характеристика основних вікових періодів психічного розвитку дитини, дослідження цього питання.
9. Поняття «вікові кризи» та їхня характеристика.
10. Теорії психічного розвитку, їхня характеристика.
11. Рушійні сили психічного розвитку дитини.
12. Чинники психічного розвитку, їх характеристика.
13. Діяльність як засіб та умова психічного розвитку дитини, поняття «провідної діяльності».
14. Соціальна ситуація розвитку, її характеристика за Л.С. Виготським.
15. Роль гри у психічному розвитку дитини.
16. Сучасні дослідження у галузі дитячої психології.

17. Наукові праці з питань дитячої психології зарубіжних вчених.
18. Психологічна характеристика фази новонародженості.
19. Формування самосвідомості дошкільника. Умови розвитку самосвідомості дитини.
20. Характеристика психічного розвитку немовляти.
21. Загальна характеристика дитини раннього віку. Основні психологічні новоутворення даного періоду.
22. Передумови розвитку особистості дитини раннього віку.
23. Розвиток предметної діяльності у ранньому віці. Види предметних дій.
24. Розвиток мислення в ранньому віці.
25. Особливості розвитку мовлення дитини раннього віку.
26. Криза третього року життя, її характеристика.
27. Розвиток сенсорної сфери дошкільника. Етапи засвоєння сенсорних еталонів.
28. Розвиток статево-рольової поведінки дошкільника.
29. Спілкування як умова психічного розвитку дитини. Види спілкування з дорослими.
30. Зміст, форми, мотиви та засоби спілкування дитини з дорослим.
31. Зміст, форми, мотиви та засоби спілкування дитини з ровесниками. Корекція негативних взаємовідносин.
32. Розвиток і навчання, їхнє співвідношення. Зона «найближчого» розвитку за Л.С. Виготським.
33. Умови розвитку особистості дитини.
34. Становлення образу «Я» дошкільника.
35. Розвиток вольових якостей дитини у різних видах діяльності.
36. Загальна характеристика дошкільного періоду. Розумовий розвиток дитини.
37. Розвиток мовлення протягом дошкільного віку. Види мовлення, їхні функції у дошкільному віці.
38. Розвиток мотиваційної сфери дошкільника.
39. Розвиток самооцінки та рівня домагань дошкільника.
40. Розвиток особистості у дошкільному віці, характеристика основних новоутворень.
41. Моральний розвиток особистості в дошкільному віці. Розвиток вищих почуттів дитини.
42. Роль навчання та виховання у формуванні особистості дитини.
43. Розвиток уваги у дошкільному віці.
44. Розвиток уяви у дошкільному віці. Уява і творчість дитини.
45. Особливості розвитку пам'яті у дошкільному віці. Роль різних видів діяльності у розвитку пам'яті.
46. Загальні закономірності розвитку волі у дошкільному віці.
47. Динаміка та умови розвитку емоційної сфери у дошкільника.

48. Розвиток мислення у дошкільному віці. Характеристика основних видів мислення.
49. Темперамент та його врахування у роботі вихователя з дошкільниками.
50. Формування характеру в дошкільному віці.
51. Розвиток здібностей дошкільника.
52. Гра як провідна діяльність у дошкільному віці; види ігор.
53. Структура сюжетно-рольової гри дошкільника.
54. Етапи розвитку сюжетно-рольової гри (за Д.Б. Ельконіним).
55. Психологічні відмінності хлопчиків і дівчаток у дошкільному віці.
56. Розвиток продуктивних видів діяльності в дошкільному віці.
57. Формування психологічних передумов трудової діяльності дошкільника.
58. Передумови та умови розвитку навчальної діяльності у дошкільний період.
59. Характеристика психологічної готовності дитини до навчання. Дослідження цього питання.
60. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

Практична частина екзамену передбачає надання відповідей на такі завдання:

1. Маринка (6 р., 2 міс.) відвідує 1 клас. Вона вміє читати, писати, любить танцювати, співати, декламувати. Мама пишається нею, а Маринка – сама собою. Якось, йдучи додому разом з мамою, дівчинка сказала: „Учителька мене не любе. Не хвалить. Мені дають завдання складніші, чим іншим, щоб я не знала, як відповісти. У дитячому садку було краще”.

Назвіть можливі причини, які вплинули на відносини Маринки з учителем.

У чому різниця взаємовідносин у системі „дитина-педагог” у дитячому садочку і школі?

Що не врахував педагог у роботі із Маринкою?

2. Сергійко (6 р. 5 міс.) вчиться у 1 класі. Він повідомляє мамі: „Саша тепер у нас не головний”.

- А коли він був головний? – здивувалася мама.
- У дитячому садочку. Він вмів гарно бігати, стрибати і падати, коли ми грали.
- А зараз він не вміє цього робити?
- Мамо, як ти не розумієш? Уміє, звичайно, але тепер це не головне!
- А що ж тепер головне?
- Тепер головне: як ти вчишся.

Як змінився зміст відносин дітей між собою в школі порівняно з дитячим садком? Дайте психологічне обґрунтування.

Розкрийте особливості спілкування дітей в школі.

3. Дворічній дитині поставили червоною фарбою крапочку на носику, вона побачила себе у дзеркалі і почала сміятися. Про що свідчить ця реакція малюка?

4. Розповідь матері психологу: «Моя семирічна донька ревнісно ставиться до свого молодшого брата. Коли він був зовсім маленьким, це не було особливо помітно, а зараз наші стосунки загострилися. На зауваження реагує плачем і докорами «Ти мене не любиш, любиш тільки свого синочка». Проаналізуйте практичну ситуацію і психологічний клімат сім'ї. Що, на вашу думку, може спровокувати виникнення і загострення дитячих ревнощів?

5. З розмови двох молодих мам: «Я вважаю, що раз моя дочка росте дуже активною, самостійною, то з неї і питати треба». «А я думаю, - каже друга, - що моя дівчинка все одно ще дитя. Підросла, тоді буде робити все сама».

Порівняйте підходи двох мам до виховання своїх дітей.

6. Уявімо собі ситуацію, запропоновану французьким психологом А. Пьерон. Уявімо, що нашу планету спіткала катастрофа. Залишилися в живих тільки маленькі діти, а все доросле населення загинуло. Всі матеріальні і культурні цінності збереглися.

Що в цьому випадку стало б з людством, з його історією?

Як буде проходити психічний розвиток дітей?

7. У середню групу дитячого саду недавно надійшов Сергій (4 роки), до цього дитячий сад не відвідував. Погравши з машинкою, він залишив її посеред кімнати.

Як повинна вчинити вихователька в даній ситуації?

8. Дослідники відзначають, що якщо глухих дітей починати навчати мови після 3 років, то спостерігається відставання в багатьох видах діяльності і в розвитку психічних процесів; не виникає потреба в сюжетно-рольовій грі, затримується розвиток мислення.

Чому саме в цьому віці у дитини відбувається відставання в розвитку багатьох видів діяльності?

9. Дитина б'ється, агресивно реагує на відмови, кидається на підлогу, кричить, тупотить ногами (дитині 3,4 року). Яка можлива причина такої поведінки? Що робити (корекція і розвиток)?

10. Дитина сором'язлива, плаксивий, грає один, на заняттях відповідає пошепки, на зауваження реагує болісно. Яка можлива причина такої поведінки? Що робити (корекція і розвиток)?

11. Дитина поводиться «як маленька». Перерахуйте можливі причини такої поведінки.

12. Звернулася мама (синові 3,7 р.). Розбіжності в виховання сина, чоловік постійно твердить синові, що він боягуз що його всі битимуть, якщо він не навчиться давати здачі. А син прийшовши з садка спокійно нам розповідає, що його побили, а здачі він дати забув. Але з його розмов ясно, що він не хоче давати здачі, щоб його вихователі не сварили. «Можливо, він боїться, тому що я сама йому з дитинства говорила, що битися не можна, навіть лаяла, якщо

гуляючи з дітьми, у нього була агресія. Чоловік вважає що я виховала боягуза, мамія. Як правильно виховувати хлопчика нашого віку, щоб він виріс сміливим і в потрібній ситуації зміг дати відсіч кривдникові (нехай поки і в дитячому садку)».

Які ваші рекомендації?

13. Дитині 6 років, вона постійно гризе одяг – комір сорочки, рукавиці, комір куртки. На всі прохання не робити цього вона відповідає добре і через хвилину все повторюється. Які психодіагностичні методи будуть використані для аналізу ситуації і яких сфер?

14. Мама дитини 7 років (1 клас): Мій син не хоче ходити в школу, відмовляється робити домашні завдання самостійно. Постійно просить допомоги при виконанні. Батько називає його ледарем. А мені зовсім немає часу з ним займатися (приходжу з роботи, всіх годую, прибирати, а потім вже пізно). Проаналізуйте ситуацію, та надайте рекомендації.

15. Звернулася мама, доньці 3,4 роки. Останнім часом стала часто грубити, огризатися, кривлятися, може кидатися з кулаками, якщо робиться зауваження і т.п. Як нам поводитися при подібних спалахах гніву, особливо, якщо дитина в присутності батьків проявляє агресію по відношенню до бабусі, дідусеві і т.п.? Проаналізуйте ситуацію, та надайте рекомендації.

Зверніть увагу:

Екзамен проводиться в індивідуальному порядку в усному захисті двох теоретичних питань і практичного завдання. Обов'язковою є письмова фіксація відповіді із зазначенням дати екзамену та особистим підписом студента. Максимальне оцінювання студенту забезпечують повноцінні відповіді на два теоретичні питання та виконання одного практичного завдання.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ДО КУРСУ

Психологія – наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини, пояснення яких знаходимо в цих явищах.

Вікова психологія – це галузь психологічної науки, що вивчає закономірності етапів психічного розвитку та формування особистості протягом всього життя людини.

Дитяча психологія – розділ вікової психології, що вивчає особливості розвитку діяльності, психічних процесів та якостей, формування особистості дитини.

Експеримент – сукупність дослідів, об'єднаних однією системою їх постановки, взаємозв'язком результатів і способом їх обробки.

Гомеостаз – стан рівноваги динамічного середовища, у якому відбуваються біологічні процеси.

Гомеорез – це стабілізований потік подій, який являє собою процес реалізації генетичної програми будови, розвитку і функціонування організму.

Метонімія – заміна назви предмета ім'ям чи назвою іншого на основі суміжності між ними

Метод – систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети.

Розвиток – дія, процес, унаслідок якого відбувається зміна якості статі, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого.

Психологічний розвиток – процес накопичення кількісних та якісних прогресивних змін психіки, що зумовлюють формування особистості.

Психологічні новоутворення – це психічні та соціальні зміни, які вперше виникають на певному віковому етапі, визначають свідомість людини, її ставлення до середовища, її внутрішнє і зовнішнє життя, перебудовують весь хід психічного розвитку. Новоутворення формуються в кінці вікового періоду.

Вікові новоутворення – це соціальні і психологічні зміни, які вперше виникають на конкретному віковому етапі і є найважливішими детермінантами становлення особистості, визначають її провідні соціальні відношення зі світом, ставлення до себе.

Вік – тривалість життя людини, тварини, рослини; період часу, який виділяється за певними ознаками.

Провідна діяльність – діяльність, виконання якої визначає виникнення і формування основних психічних новоутворень людини на даному ступені розвитку його особистості.

Комплекс поживлення – це емоційно-позитивна реакція, яка виникає наприкінці другого місяця життя, коли мати нахилиється до маляти, у дитини з'являється весела міміка, блиск очей, посмішка, вона глибоко дихає, енергійно гуде, інтенсивно перебирає ручками і ніжками. Комплекс поживлення – це не лише реакція, це спроба впливати на дорослого.

Я-концепція – динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей; самооцінку; суб'єктивне сприйняття, що характеризує вплив на власну особистість зовнішніх факторів.

Пізнавальні психічні процеси – психічний процес, за допомогою якого людина пізнає світ. Пізнавальна діяльність – це процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності. Вона складається із серії пізнавальних психічних процесів: відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення і мовлення.

Когнітивні процеси – пізнавальні процеси людини, включаючи її відчуття, сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, мислення, мову.

Мовний слух – вид слуху, який забезпечує розрізнення звуків мовлення як фоном і правильну вимову, а також сприйняття та розуміння змісту слів.

Сприйняття – це психічний процес відображення предметів і явищ дійсності в сукупності їх різних властивостей при безпосередньому їх впливі на органи чуття. Сприйняття дає цілісний образ предмета або явища.

Довільна увага – свідомо регульоване зосередження на об'єкті, спрямоване вимогами діяльності.

Інтеріоризація – формування внутрішніх структур людської психіки через засвоєння зовнішньої соціальної поведінки.

Довільна пам'ять – навмисний процес, пов'язаний із постановкою суб'єктом мнемічної мети, тобто мети запам'ятати, завчити й зберегти певний обсяг матеріалу для наступного відтворення у формі словесних звітів (на уроці, на іспиті й т.п.) або у формі практичних умінь і навичок у трудовій і навчальній діяльності.

Сенсомоторний інтелект – стадія розвитку інтелекту (від народження до двох років), яка розгортається до періоду інтенсивного опанування мови.

Доопераційне мислення – стадія розвитку інтелекту дитини від двох до семи років, що характеризується формуванням символічної функції, яка забезпечує розрізнення означуваного та означення і є основою розвитку уявлень.

Креативність – творчі здібності, що характеризуються здатністю до створення принципово нових ідей.

Афект – надто сильний і відносно короткочасний за тривалістю емоційний процес (лють, жах, відчай, екстаз), під час якого знижується ступінь самоволодіння: дії та вчинки здійснюються за особливою емоційною логікою, а не за логікою розуму. Супроводжується різко вираженими руховими та вегетативними проявами та змінами в роботі внутрішніх органів.

Індивідуалізм – риса світогляду, яка характеризується самопротиставленням окремого індивіда колективові і суспільству.

Естетичні почуття – це безпосереднє емоційне переживання людиною здатності ставлення до виразних проявів дійсності та закріплення цієї здатності у різних видах естетичної діяльності.

Практичні почуття – це переживання людиною свого ставлення до діяльності.

Установка – ситуативно (баченням) сформована загальна програма (напрямок) поведінки. Це стан готовності, схильності людини до певної програми поведінки в конкретній ситуації.

Каузальна атрибуція – інтерпретація необхідної суб'єкту інформації шляхом приписування партнеру по взаємодії можливих почуттів, причин і мотивів поведінки.

Експектація – система очікувань або вимог щодо норм виконання індивідом ролей соціальних; являє собою різновид санкцій соціальних, упорядковують систему відносин і взаємодій в групі.

Фрагментація особистості – відсутність цілісності, гармонійності в структурі особистості.

Самоактуалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей.

Сюжетно-рольова гра – провідна діяльність дошкільників, яка задовольняє вікові потреби дітей та допомагає оволодіти знаннями і вміннями.

Психологічна готовність до школи – це складне утворення, до структури якого входить особистісна, інтелектуальна і соціально-психологічна готовність. Психологічна готовність включає здатність дитини до прийняття нової «соціальної позиції» – положення школяра, здатність управляти своєю поведінкою, своєю розумовою діяльністю, певний світогляд, готовність до оволодіння, провідною в молодшому шкільному віці діяльністю – учбовою.

Мотиваційна готовність до школи – бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності.

Розумова готовність до школи – володіння вміннями і навичками, необхідними для вивчення передбачених освітніми програмами предметів.

Соціально-психологічна готовність до школи – належна сформованість у дитини вміння вибудовувати свої взаємини з педагогом та однолітками.

Транзитивність – властивість бінарного відношення.

Серіація – це впорядкування об'єктів за ступенем інтенсивності одного чи декількох ознак.

Консервація – термін, запропонований Ж. Піаже для позначення здатності індивіда бачити незмінне на тлі видимих (які здаються) змін.

Стадія конкретних операцій – форма мислення, що здійснюється на основі логічних операцій, в яких використовуються зовнішні наочні дані.

Абстрактно-логічне мислення – вид мислення, заснований на виділенні суттєвих властивостей і зв'язків предмета і відверненні від інших, несуттєвих.

Наочно-діюче мислення – вид мислення, що спирається на безпосереднє сприйняття предметів в процесі дій з ними.

Фрустрація – психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях і поведінці і те, що викликається об'єктивно непереборними (або суб'єктивно сприйнятими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети і розбіжності реальності з очікуваннями суб'єкта.

Емоційна зрілість – зменшення імпульсивних реакцій, прояв емоцій відповідно до соціальних норм і вимог; можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання.

Афективна поведінка – поведінка, дія або взаємодія, котре в першу чергу визначається емоційним станом або ставленням; дія під впливом емоцій.

Емоційний голод – потреба в емоційних враженнях і переживаннях.

Емоційно-цінносте ставлення – переживання ставлення до оточуючої дійсності через систему морально-ціннісних критеріїв, прийнятих в суспільстві.

Емоційно-оцінне ставлення – переживання власного ставлення до правил, моральних норм.

Емоційна децентрація – здатність відсторонюватися від власних емоційних переживань, здатність до сприйняття емоцій, емоційного стану іншої людини.

Мотиваційна установка – наміри, виконання яких умовно відстрочено з якихось причин.

Моральні інстанції – ступені поетапного прийняття індивідом системи моральних норм і цінностей суспільства.

Мотивація змістом – прагнення дитини до пізнання нових фактів, суті явищ, їх походження.

Мотивація процесом – інтерес до самого процесу здійснення дій.

Емпатія – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання.

Я-образ – сукупність образів (чуттєвих – відчуття, сприймання, уявлення) і характерних образів своїх дій по відношенню до самого себе і іншим.

Я-концепція – це узагальнене уявлення людини про саму себе, система його установок щодо власної особистості.

Конгруентність – узгодженість інформації, одночасно переданої людиною вербальним і невербальним способом.

Самовизначення – це встановлення людиною власних особливостей, можливостей, здібностей, вибір критеріїв, норм оцінювання себе. Одночасно, це складний процес розвитку людини.

Самооцінка – елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, етичних якостей і вчинків; важливий регулятор поведінки.

Я-реальне – уявлення особистості про себе, про те, «який я є».

Я-перспективне – модель, в яку може бути перетворено Я-реальне в процесі реалізації певних потреб.

Конвенціональна роль – уявлення про встановлений зразок поведінки, який очікується і вимагається від людини в даній ситуації, якщо відома її соціальна позиція у спільній дії.

Сепарація – відхід від об'єкта або припинення з ним будь-яких відносин. У психоаналітичному сенсі сепарація є інтрапсихічний процес, що входить в структуру сепарації-індивідуації, завдяки якому індивід набуває почуття власної Я як самостійної і незалежної від об'єкта цілісності.

Навчальна діяльність – з позицій діяльнісного підходу розглядається як особлива форма активності особистості, спрямована на засвоєння (присвоєння) соціального досвіду пізнання і перетворення світу, що включає оволодіння культурними способами зовнішніх, предметних і розумових дій.

Мобінг – систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитета, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення.

Булінг – загальний термін, яким означають систематичні переслідування з образами, цькуванням, упереджене ставлення у навчальному закладі.

Психодіагностограма – програма психодіагностичного відхилення, яке підлягає діагностиці.

Метод – шлях наукового пізнання, засіб, за допомогою якого пізнається предмет науки.

Методика – це конкретний набір операцій та інструментів, що дозволяє охарактеризувати ту або іншу сторону досліджуваного об'єкта у відповідності з методом дослідження.

Психологічний тест – стандартизоване, часто обмежене у часі випробування, призначене для встановлення кількісних і якісних індивідуально-психологічних особливостей. Основне завдання тесту – передбачення на його основі майбутньої поведінки досліджуваного.

Бесіда – емпіричний метод одержання інформації на основі вербальної (словесної) комунікації.

Анкетування – психологічний вербально-комунікативний метод, в якому в якості засобу для збору інформації від респондента використовується спеціально оформлений список питань – анкета. Анкетування – опитування за допомогою анкети.

Психологічна діагностика – це визначення особливостей психічного розвитку дитини, сформованості певних психологічних якостей, відповідності рівня розвитку умінь, навичок, особистісних якостей віковим нормам; виявлення психологічних причин труднощів у навчанні і вихованні окремих дітей.

Відкриті питання – питання, які передбачають отримання розгорнутої відповіді.

Закриті питання – питання, які припускають відповідь «так» або «ні».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
4. Вікова психологія: навчальний посібник / за ред. Г. С. Костюка. Київ.: Радянська школа, 1976. 269 с.
5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
6. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
7. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ : Ваклер, 2000. 320 с.
8. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія : Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.
9. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
10. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
11. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). Київ : Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
12. Павелків Р. В. Вікова психологія. Київ : Кондор 2015. 469 с.
13. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. 330 с.
14. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
15. Абрамова Г. С. Возрастная психология. Москва : Академия, 2014. 811 с.
16. Асмолов А. Г. Психология личности : культурно-историческое понимание развития человека. Москва : Смысл, 2007. 528 с.
17. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика : підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2013. 608 с.
18. Возрастная психология / за ред. А.К. Белоусовой. Ростов н/Д : Феникс, 2012. 591 с.
19. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 940 с.
20. Психологический атлас человека / под ред. А.А. Реана. Москва : АСТ, 2010. 561 с.
21. Психология развития. / за ред. А.К. Болотовой и О.Н. Молчановой. Москва : ЧеРо, 2005. 524 с.

22. Возрастная и педагогическая психология / за ред. М. В. Гамезо и др. Москва : Просвещение, 1984. 256 с.
23. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). Москва : Гардарики, 2005. 353 с.
24. Возрастная психология. Детство, отрочество, юность : Хрестоматия / за ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. Москва : Изд. Центр «Академия», 2003. 624 с.
25. Выготский Л. С. Психология развития как феномен культуры: избранные психол. тр. Москва : Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЕК», 1996. 512 с.
26. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Просвещение, 1999. 456 с.
27. Никольская А. А. Возрастная и педагогическая психология в дореволюционной России. Дубна: Феникс, 1995. 336 с.
28. Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология. Москва : Российское педагогическое агентство, 1996. 374 с.
29. Сапогова Е. Е. Психология развития человека. Москва : Аспект Пресс, 2005. 460 с.
30. Трофимова Н. М., Пушкина Т. Ф., Козина Н. В. Возрастная психология. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 240 с.
31. Психологія дитяча: збірник тестів з курсу для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта» / укладач В.В. Іванова. Мукачєво : МДУ, 2017. 48 с.

Інформаційні ресурси:

1. Наукова бібліотека ЗНУ каталог. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/ufd/index.php>
2. Наукова бібліотека ЗНУ Електронні книги / Тематичний каталог Дитяча психологія : URL: [http://ebooks.znu.edu.ua/index.php?&category\[\]=3790](http://ebooks.znu.edu.ua/index.php?&category[]=3790)
3. Бібліотека українських підручників. URL: <https://pidruchniki.com/psihologiya/>
4. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. URL: <http://dnrb.gov.ua/ua/>
5. Електронна бібліотека НАПН України. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/>
6. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Актуальні проблеми психології». URL: <http://www.appsychology.org.ua/index.php/ua/>
7. Науковий журнал «Психологічний часопис» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. URL: <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/about>
8. Наукові видання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. URL: <http://inpsy.naps.gov.ua/info/273/>
9. Наукометричні фахові видання з психології. URL: <http://inpsy.naps.gov.ua/info/272/>

10. Національна бібліотека України. імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
11. Сайт журналу «Социальная психология и общество». URL: http://psyjournals.ru/social_psy/
12. Сайт Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. URL: <http://ispp.org.ua>

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Железнякова Юлія Володимирівна

Дитяча психологія

Методичні вказівки до практичних занять і самостійної роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Початкова
освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта»

Рецензент *Г. О. Горбань*

Відповідальний за випуск *І. В. Козич*

Коректор *Ю.В. Железнякова*